

Per 158
365

Proeve eener Grammatica der Taal van oostelijk Noord-Brabant.

I. *Klankleer.*

De hiernavolgende studie is uit den aard der zaak zeer onvolledig. Ofschoon de taal van geheel oostelijk N.-Br. (het land van *Kwik* uitgezonderd) in hoofdzaak dezelfde is, bestaat er toch wellicht in alle gemeenten verschil, zoodra men in bijzonderheden afdaalt. Ik acht het daarom noodig te verklaren, dat ik de taal der gemeenten *Zeeland* en *Uden* tot grondslag genomen heb; en ik noodig ieder uit, de afwijkingen in andere plaatsen op te teekenen en bekend te maken.

Van de taal van westelijk N.-Br. heb ik slechts hier en daar ter vergelijking gebruik gemaakt. Haar klankstelsel is armoediger en minder ontwikkeld, al is haar woordenschat wellicht belangrijker dan die der oostelijke streken.

BRABANTIUS.

Klinkers.

1. De klinkers kunnen zijn *onvolkomen* of *volkomen*, *zacht* of *scherp*, *kort* of *lang*.
2. Zoowel *onvolkomen* als *volkomen* kunnen zijn *a*, *e*, *i* (*ie*), *o* en *u*. *Oe* en *eu* zijn steeds *volkomen*. Wanneer ik hier en in 't vervolg van *onvolkomen* en *volkomen* spreek, bedoel ik daarmee alleen den *klank*, geenszins de *lengte* van den klinker.
3. *Zacht* of *scherp* zijn de onvolkome *e*, *o* en *u*, en de volkommene *e*, *o* en *eu*.
4. Onafhankelijk van beide genoemde hoedanigheden is de *quantiteit*. Iedere klinker, hetzij hij onvolkomen of volkomen, *zacht* of *scherp* is, kan zoowel *lang* (gerecht) als *kort* uitgesproken worden. Deze quantiteit wijs ik aan door — en ∪. Om echter eene noodeloze oopenhooping van teekens te vermijden, laat ik deze aanduiding achterwege, waar de uitspraak met die van het Nederlandsch overeenkomt.

A.

5. De onvolkomen **a** komt in nagenoeg dezelfde woorden als in 't ndl. voor. Kort in *bal*, *rant*, *hart*, *start* (staart); lang in *mānt*, *hānt*, *zācht*, *pūt* (dier).

6. Aan de ndl. volkomen **a** beantwoorden drie klanken: *a*, *ao* en *o*. De twee eersten zijn ontstaan uit een oorspronkelijk *korten*, de laatste komt voort uit een oorspr. *langen* klinker. In het Westen, waar bijna elke *a* als *ao* klinkt, kent men dit onderscheid niet.

7. **A** is kort in *hāmer*, *vāder*, *wāter* (waarnaast *vāoder*, *wāoter*). Deze korte *a* heeft juist denzelfden klank als die in ndl. *franje*, *Spanje*, *randje*. **A** is lang in *graven*, *dragen*, *waken*, *zaak*, *naam*.

8. **AO** is kort in *bāos*, *plāots*, *tāofel*, *gehāolt*, ik *hāolde*, *wāor-nemen*. Zij is lang in: *hāoten*, *tāojen*, *māonen*, *gāor*, *hāon*, *gewāor*, *zwāort* (zwaard, zwoerd).

9. **O** (uit oorspr. *ā*) komt voor in: *blozen* (blazen), *brojen* (braden), *rojen* (raden), *wopie* (wapen), *moon* (maan), *doot* (daad), *goon* (gaan), *kwool* (kwaal), *root* (raad), *stoon* (staan), *gewoot* (gewaad), *gevoor* (gevaar), *woor* (waar, verus), *vrogen* (vragen).

In al deze woorden is de klinker lang. Wordt hij echter kort, dan gaat *o* over in *ao*. Dus: ik *rāoide* van *rojen*, *māondag* van *moon*, *gevāorlik* van *gevoor*, *wāorheit* van *woor*. Daarom hebben die woorden, die nooit met langen klinker voorkomen, steeds *ao*, nooit *o*, als: *āojem*, *zāotig*, *gedāonte*, *nāolt* ¹⁾.

In woorden van Romaanschen oorsprong gaat eene volkomene *a* gewoonlijk in *o* over, zelfs al komt zij niet voort uit eene oorspr. lange *a*, b. v.: *stroot* (straat), *outoor* (altaar), *kloor* (klaar), *Joon* (Adriaan), *poter* (pater).

E.

10. De onvolkomen **e** is zacht of scherp. De zachte wordt bij Dr. v. HELTEN (*Klinkers en Medekl.*) voorgesteld door *ea*, de scherpe door *ae*. Ik zal, waar ik onderscheid noodig acht ²⁾, voor het eerste **è**, voor het tweede **ae** schrijven.

¹⁾ De verleden tijd mv. van de sterke ww. der 2e en 3e klas behoudt zijn *ā*: *wij namen*, *gaven*.

²⁾ Namelijk waar de klinker lang is, want bij korten klinker acht ik het onderscheid van te weinig belang, om mij van de onhebbelijke spelling *hāelpen*, *vāel* (voor *helpen*, *vel*) te blijven bedienen.

11. Voor het Nederlandsch wordt wel eens als regel gesteld, dat de *ae* alleen voor de *r*, en de *è* alleen voor de overige medeklinkers voorkomt. Dit gaat voor de taal van oostelijk N.-Br. volstrekt niet op ¹⁾. Voor alle medeklinkers kan zoowel *è* als *ae* voorkomen. Het schijnt eer, dat *è* uit oorspr. *a*, *ae* uit oorspr. *e* of *i* voortkomt. Ofschoon verreweg de meeste gevallen dezen regel bevestigen, heerscht er op dit punt vrij wat verwarring.

12. De *è* is kort in *vrèmt*, *vèn* (eig. = *veen*, doch de benaming eener zekere soort zandgrond), *bèt*, *stèm*, *kèrk*, *bèrk*, *dènken*, *èngel*, *hèffen*, *wètten*, *lètten*, *zwèllen*, *zwèmmen*. Zij is lang in *nèst*, *hèl* (*infernus*).

De *ae* is kort in *gälden*, *häelpen*, *mäelken*, *väel*, *vüelt*, *bäerg*; lang in *bäergen*, *zäelf*, *äerf*.

13. In alle opgenoemde woorden, wier *e* uit *a* ontstond, heeft deze klankwijziging in een vroeger tijdperk plaats gehad. Wanneer echter in de tegenwoordige taal eene *a* door umlaut in onvolk. *e* overgaat, of zoo de *i* of *j*, die den umlaut veroorzaakte, nog in 't woord aanwezig is, dan klinkt deze *e* steeds als *ae*, niet als *è*, b.v. *härenjen* van *hant*, *stäetjen* van *stat*, *mäechtig* van *mächt*, *kräechtig* van *krächt*. Zoo ook *twäelif* uit *twalif*, *zäejen* uit *zaaien*, *mäejen* uit *maaien*.

14. De onvolk. *e* is als *è* behouden in vele woorden, waarin zij in 't ndl. vóór eene *r* gerekt is tot eene volk. *a*, b.v. *hèrt* (haard), *wèrt* (waard), *pèrs* (paars), *pèrt* (paard); doch *start* (staart).

In westelijk N.-Br. klinken de meeste onvolk. *e*'s als *è*, in oostelijk Gelderland daarentegen luiden zij alle als *ae*. Deze omstandigheid heeft er zeker tot meegewerkt, dat het daartusschen gelegen oostelijk N.-Br. die beide *e*'s niet uit elkander heeft kunnen houden.

15. De volkomen *e* is zacht of scherp.

De zachte klinkt als in 't ndl. Zij is kort in *hémel*, *kètel*, *dées* (herwaarts), *hij néemt*, *éet*, *geschréven*. Lang in *nemen*, *eten*, *deel* (plank, vloer); *schepel*, *dees* (deze, vr. en mv.).

16. De volkomene, scherpe *ee* heeft een bijzonderen klank. Zij wordt voortgebracht door bij het uitspreken eener *e* den rug der tong hooger naar het verhemelte op te halen. Hierdoor ontstaat een scherp geluid, dat sterk tot *ie* nadert, zonder echter in deze letter over te gaan. Daar vóór het eindigen van den klank de

¹⁾ En m. i. ook niet voor 't ndl. Wij hooren immers in *kerk*, *kers*, *kerstmis* dezelfde zachte *è* als in *stem*, *bed*, *nest*.

tong haar gewonen stand herneemt, volgt er een naslagje, dat evenwel bij eene korte uitspraak niet gehoord wordt. Deze scherpe *ee* stel ik voor met *êê*¹⁾.

Êê is kort in *mêest*, *êemer*, *hêêrken*, *hêêren*; lang in *hêêr*, *bêên*, *vrêezen*. (Zie verder *Onze Volkstaal*, bl. 85 v.) Voorts komt *êê* nog voor in eenige woorden, waarin het ndl. een anderen klinker bezit: *gêêf* (gaaf), *lêêg* (laag), *genêem* (aangenaam), *klêever* (klaver). Westelijk N.-Br. heeft nog *klêezen* (kleinzen), *mêêt* (akkerafdeeling; — van *maitan*?) en, wat merkwaardig is, *sêêt* (sajet).

I(IE).

17. De onvolkomen *i* en volkomen *ie* komen in dezelfde woorden voor als in 't ndl. en hebben, behoudens haar verschil in quantiteit, dezelfde uitspraak.

Onvolk. *i* is kort in *dik*, *wil*, *zitten*; lang in *kîn*, *spîl*, *mîst* (mest).

Volk. *ie* is kort in *dierken*, *vierde*, *ielk*, *ielik* (elk), *Piet*; lang in *dier*, *vier*, *tien*, *gieten*.

18. De woorden, wier stam met den klinker eindigt, hebben in plaats van *ie* een tweeklank, die bestaat uit de onvolk. *i* (van *dik*, *wit* enz.), gevolgd door een *j*-klank. Het zou voor de hand liggen dit af te beelden met *ij*; doch daar wij aan dit letterteeken gewoon zijn den klank van *ei* te geven, zie ik mij genoodzaakt de *j* te vervangen door *y*, dus *iy*. Dit komt voor in *kniy* (knie), *driy* (drie), *bij* (honingbij), *wiy* (wie), *dij* (die), *bijen* (bieden) enz. Van 't ww. *zien* alleen de eerste persoon *ik ziy* (zie).

O.

19. De onvolk. *o* is zacht of scherp. De zachte wordt door Dr. v. HELTEN (*Kl. en Medekl.*) voorgesteld door *oa*, de scherpe door *ao*. Ik schrijf voor de eerste *ó*, voor de laatste *o*.

De zachte *ó* verschijnt gewoonlijk voor *m* en *n* en in eenige andere woorden; de scherpe *o* onder anderen steeds voor eene *r*.

20. De *ó* is kort in *hónt*, *dóm*, *vól*, *bót*, *óp*, ik *mócht*, *vócht*, *zómmër*; lang in *tón*, *dól*, *wól*, *tóng*.

¹⁾ Soms, b.v. in WINKLER'S *Dialecticon*, wordt de scherpe *ee* door *ieê*, en de scherpe *oo* door *oeë* voorgesteld. Deze spelling heeft dit voor, dat zij den lezer eenig denkbeeld geeft van de uitspraak. Maar niettemin is zij zeer onjuist: het eerste gedeelte van den klank *is* geen *ie* of *oe*, evenmin als dat der scherpe *eu* (§ 30) eene *u* is. Ik geef daarom de voorkeur aan de schrijfwijze *êê*, *óó*, *éú*.

De *o* is kort in *vos, hof, worden, kommen* (komen), *sommig*; lang in *kōst, dōrrz* (dcr), *pōst*, ik *kōcht, zōcht*, me *dōcht*.

21. De volkomen *o* is zacht of scherp.

De zachte volk. *o* heeft denzelfden klank als in 't ndl. en komt in nagenoeg dezelfde woorden voor. Zij is kort in *hōnig, kōper*, ik *wōonde*; lang in *stoken, boren, spook*.

Zeldzaam is het geval, dat een oorspr. *ô* niet in *oe* is overgegaan, doch als *o* behouden werd. Behalve het algemeen ndl. *spook* heeft oostelijk N.-Br. nog *mōder* en *mōjer* naast *mōeder* en *mōejer*. Het Westen heeft nog *wōonsdag* (woensdag) en *lōjen* (loeien). Verder nog geregeld in den verl. tijd van de sterke ww. der zesde klas: ik *droog* (droeg), *sloog* (sloeg), *groof* (groef) ¹⁾.

22. De scherpe volk. *oo* wordt uitgesproken met eene verheffing van 't achterste gedeelte der tong als bij de *oe*; het hierdoor ontstane scherpe geluid houdt het midden tusschen ndl. *o* en *oe*. Het terugvallen der tong veroorzaakt bij lange uitspraak een naslagje. Ik stel dezen klank voor met *ôô*.

Oô is kort in *bōôm, kōól, ôôst*; lang in *lōôpen, rōôken, ôôr, rōôt*. (Zie verder *O. Volkst.* bl. 85 v.).

U.

23. De onvolkomen *u* is zacht of scherp. De zachte is die in ndl. *put, rug*, de scherpe die in hgd. *götter*, fr. *beurre*, en wordt door Dr. v. HELTEN ²⁾ afgebeeld met *ô^a*. Ik schrijf voor de zachte *u*, voor de scherpe *ö*.

De verhouding tusschen onvolk. *u* en *ö* is dezelfde als die tusschen onvolk. *ó* en *o*. De klankwijziging van *ó* is steeds *u*, die van *o* altijd *ö*. Voor *m* en *n* dus *u*, voor *r* alleen *ö*.

24. De *u* is kort in *put, rust, wullen* (van *wól*), *buksken* (van *bók*); lang in *dān, zānt* (zonde), *hānt* (meerv. van *hōnt*).

De *ö* is kort in *dōrven, slōrpen, gewōrmt* (vliegende insecten), *schōppen* (scheppen), *mōlk* (melk, doch 't ww. is *mēlken*), *pōtjen* (van *pot*), *stōksken* (van *stok*). Zij is lang in *wōrm* (worm), *kōsten* (kosten, subst.), *zōrgen* (zorgen).

De klankwijziging van *ao* en van uit *â* ontstane *o* is *ö*, wanneer

¹⁾ Het deelw. luidt aldaar: *gedrogen, geslogen, gegroven*; in 't Oosten: *gedragen, geslagen, gegraven*.

²⁾ Op bl. 24, bij 't behandelen van den tweeklank *ui*. Als afzonderlijken klank schijnt v. H. haar in onze taal niet te kennen.

de klinker kort wordt. ¹⁾ Bv.: *jörken* van *jaar* (jaar), *höksken* van *hook* (haak), *mölder* van *maolen* (malen).

Eene lange *ö* komt voor in de ww. *blöjen*, *glöjen* en *gröjen* (bloeien, gloeien en groeien). In deze woorden is de klankwijziging dus ontstaan vóór de *ó* in *oe* overging.

25. De volkomene *u* is zoowel lang als kort. In eenige woorden is zij ontstaan uit oorspr. *û* of *iu*, als: *duvel*, *duzent*, *büurman*, *muur*, *uur*, *duur*, *vuur*, *sturen*; doch in de meeste gevallen is zij de klankwijziging der *oe*, bv.: *vülen* (voelen), *zūken* (zoeken), *ruren* (roeren), *grūun* (groen), *bedrūuft* (bedroefd), *zūut* (zoet), *wūust*, (woest), *būuk* (beuk, eig. = boek); *stūulken* van *stoel*, *vūut*, mv. van *vōet*, *būunder* van *boenen*, hij *dū* van *dōen*.

Een enkelen keer is *u* ontstaan uit de scherpe *êû*, namelijk in *ūurst* uit *êurst* (en dit uit *êerst*, zie bladz. 85 en hieronder). Zoo ook *truren* uit *trêuren*?

26. Wanneer de *u* komt te staan aan het einde van den woordstam (na uitval eener *d*), gaat zij over in een tweeklank, bestaande uit een zachte onvolkomen *u*, gevolgd door eene *j*. Ik stel dezen klank voor met *uj*. Dus: *muj* (moede), *hujjen* (hoeden), *brujjen* (broeden), *vujjen* (voeden), *Ujjen* (Uden).

OE.

27. De *oe* beantwoordt aan ndl. *oe*, waarmee zij in klank overeenstemt, behoudens het verschil in quantiteit.

Zij is kort in *rōem*, *vlöek*, *snöek*, *bōeren* (mv.); lang in *bōer*, *dōen*, *schōen*, *vōet*, *gōet*.

Behalve *boer*, *loeren* en eenige andere algemeen nederlandsche woorden, heeft het N.-Brabantsch nog ettelijke andere woorden, wier *oe* niet uit oorspr. *o*, maar uit *û* of uit *iu* ontstaan is: *schoer* (onweersbui), *schoeren* (ww. schuren), *tōeten* (tuiten).

28. Aan het einde van den woordstam staat niet *oe*, maar een tweeklank, bestaande uit de onvolk. zachte *ó* (als in *dom*, *bok*), gevolgd door eene *w*. Ik schrijf daarvoor *ów*. In drie woorden: *ów* (hoe), *tów* (toe) en *ków* (koe; het meerv. is *kōei*).

EU.

29. De *eu* is zacht of scherp.

De zachte *eu* is klankwijziging der zachte volkomen *o*, of zij

¹⁾ Blijft de klinker lang, dan is 't umlaut *eu*, b.v.: *peul*, mv. van *pool* (paal).

vervangt de zachte volkomen *e*. Zij is kort in *këuning*, *sleutel*, *dëurken*; ik *spëulde*, *zëuventig*; — lang in *deur*, *kreupel*, *veur* (voor), *geut* (goot), *heuk*, mv. van *hook* (haak), *peul*, mv. van *pool* (paal); — *veul* (veel), *speulen*, *zeuven*.

Vreugde (met zachte *eu*) schijnt ontleend.

30. De scherpe *eu* staat in dezelfde verhouding tot de zachte *eu* en tot *u*, als de scherpe *ee* staat tot *e* en *ie* en de scherpe *oo* tot *o* en *oe*. Namelijk door dat bij het uitspreken eener *eu* de rug der tong zich zoo hoog verheft als bij eene *u*, ontstaat een scherp geluid, dat noch met ndl. *eu* noch met *u* overeenkomt, doch tusschen beide klanken in ligt. Het terugtreden der tong tot haar gewonen stand vóór de klank eindigt, veroorzaakt bij lange uitspraak een naslagje. Ik stel dezen klank voor met *êû*.

De scherpe *êû* kan zoowel kort als lang zijn. Zij is klankwijziging der scherpe *ôô* of vervangt de scherpe *éé*. Dit laatste is regel in den ndl. tweeklank *eeu*; deze luidt steeds *êûw*, bijv.: *êûw* (eeuw), *schrêûwen* (schreeuwen), *snêûw* (sneeuw), zelfs *lêûw* (leeuw). Verder nog *lêûlik* (leelijk), *dêûrrzken* (van deern).

Êû uit *ôô* komt voor in *blêûi* (bloode), *snêûi* (slim, vgl. snoode), *rêûken* (in den rook hangen), *hêûren* (hooren), *verhêûgen* (verhoogen); *pêût* mv. van *pôôt*, *grêûtjen* (grootje), *êûrken* (oortje), *êûken* (jeuken), *knêûp*, mv. van *knôóp*, *drêûg* (droog). Zie verder *Onze Volkstaal*, bl. 85 v.

Toonlooze Klinkers.

31. De toonlooze klinkers duid ik aan met *e* (in de achtervoegsels *ig*, *ing*, *ling*, *lik* met *i*).

Zij komen voor, behalve in dezelfde gevallen als in 't Nederlandsch, in de achtervoegsels, die aan de ndl. *-baar*, *-zaam*, *-aar*, *-aard* beantwoorden, b. v.: *kenber*, *langsem*, *Bussener* (Bosschenaar), *metseler*, *sukkeler*, *Spanjert*, *gierigert*.

In 't Westen echter is het achtervoegsel *-aar* (uitgesproken *èèr*) bepaald geliefd: *metselèèr*, *sukkelèèr*. Terwijl men in 't Oosten de gentilia bijna alle maakt met de achtervoeging van *s* (*sch*), bezigt men daarvoor in 't Westen steeds *èèr* of *nèèr*, b.v.: *Bredanèèr*, *Zeuvenbergenèèr*, *Willemstattenèèr*.

Waar duidelijke aanwijzing der toonloosheid noodig is, schrijf ik *ë*, b. v. *ëenen* (een; uit te spreken als de laatste helft van *teek-enen*), *mënen* (mijn), *zënen* (zijn), *ëren* of *dëren* (haar).

Tweeklanken.

32. De tweeklanken zijn *ij*, *ei*, *iy*, *ui*, *uj*, *óoi*, *oei*, *au*, *ou*, *ów*, *éuw*, *ieuw*.

Over *iy*, *uj*, en *ów* is reeds gesproken.

IJ.

33. De *ij* heeft tweederlei uitspraak. Wordt zij in den woordstam door een medeklinker gevolgd, dan klinkt zij als eene zachte volkomen $e + i$, dus ongeveer *œi* (steeds kort). *Blijven*, *lijk* luiden dus *blœiven*, *lœik*. Staat zij achter aan 't einde van den woordstam, hetzij oorspronkelijk, hetzij na uitval van *d* of *g*, dan klinkt zij als ndl. *ij* of *ei* ($e + i$). De eerste klinker (*è*) is kort of lang. Kort in *gèi*, *wèi*, *hèi*; lang in *blèi*, *zèi* (zijde), *snèien*, *zèien* (zijgen). Nog in *vèif*, *tèit* en *strèit*. In de twee laatste woorden te verklaren uit het daarneven gebruikte *tèi* en *strèien*.

EI.

34. *Ei*, in den woordstam door een medeklinker gevolgd, klinkt als ndl. *ei* ($e + i$). De *è* is lang of kort. B.v.: *wèit*, *heil*, *vèizen*, *eiselik* ¹⁾, *meit*.

Ei is bewaard in eenige woorden, waar het ndl. *ee* heeft: *blèiken* naast *bléék*, *wèiken* naast *wéék*, *dèilen* naast *dèl*, *mèinen*, *hèit* (hitte).

35. Staat deze tweeklank aan 't einde van den woordstam, dan is zijn eerste klinker de scherpe onvolk. *e*, d. i. *ae*, gewoonlijk lang. B.v.: *hāei* (heide), *wāei* (weide), *bāei* (beide), *schāejen* (scheiden), *wāejen* (weiden).

Deze klankverbinding valt dus samen met die aan ndl. *aai* beantwoordt: *wāejen* (waaïen) *nāejen* (naaïen), *māejen* (maaïen). Zie § 13. *Aoi* komt alleen voor in 't zelden gebruikte *fraoi*.

UI.

36. Ook de *ui* heeft tweederlei uitspraak. Gevolgd door een tot den woordstam behoorenden medeklinker bestaat zij uit eene zachte

¹⁾ Ik schrijf *eizen*, *eiselik*, juist niet omdat de afleiding dit vordert, maar om de uitspraak. *Eiselik* klinkt volkomen als ndl. *ijselijk*; *ijs* daarentegen luidt, volgens § 33, als *œis*.

eu + *i*, dus *ëui* (altijd kort). B.v.: *uit*, *huis*, *kuiken*, *ruiken* klinken als *ëuit*, *hëuis*, *këuiken*, *rëuiken* ¹⁾.

37. Aan het einde van den woordstam klinkt zij als ndl. *ui*, dus scherpe onvolk. *u* (d. i. *ö*) + *i*. De *ö* is lang of kort. B.v.: *bröi*, *böi*, *möi* (tante), *löi*, *löjen* (luiden), *zöjen* (zuiden). Ook in *flöit* (fluit), *döit* (duit), *töit* (pijp eener kan), *pöinen* (onkruid).

Deze *öi* valt samen met die aan ndl. *oei* beantwoordt in *blöjen* (bloeien), *glöjen* (gloeien), *gröjen* (groeien). Zie § 24.

38. Het is hier de plaats om het verschijnsel te bespreken, dat, in een bijzonder geval, eenerzijds de tweeklanken *ij*, *ei*, en *öi* ophouden tweeklanken te zijn, en anderzijds uit *i* en *e* nieuwe tweeklanken *ij* en *ei* ontstaan.

In het dialect der gemeente Zeeland gaan de verbindingen *ijn*, *ein* en *öin* over in *ing*, *eng* en *öng*, dus: *wing* (wijn), *ming* (mijn), *mīngen* (mijnen), *schīngen* (schijnen); met achtervoeging van *t* (*d*): *pīngt* (pijn), *pingdelik* (pijnlijk), *līngt* (lijn van een toom), *lingden* (linnen); verder *reng* (rein), *klēng* (klein), *mēngen* (meinen, meenen), *pōngen* (puinen, onkruid).

Op gelijke wijze gaan de verbindingen *ind* en *end* over in *ing* en *eng*, b.v.: *bīngen* (binden), *vīngen* (vinden), *wēngen* (wenden), *schēngen* (schenden); met behoud der *t* (*d*): *kingt* (kind), *kingder* (kinderen), *wīngt* (wind), *ēngt* (end, einde).

39. Deze zucht voor den keel-neusklank *ng* is geheel plaatselijk. Elders kent men haar niet; men gebruikt een tweeklank, gevolgd door *n* en zegt dus naar behooren: *wijn*, *mijn*, enz., *rein*, *klein*, *meinen*, *pöinen*. En volkomen op dezelfde wijze vervangt men daar de verbindingen *ing*, *eng* der overige in § 38 genoemde woorden door *ijn*, *ein*, dus: *bijnen* = *bīngen* (binden), *vijnen* = *vīngen* (vinden), *weinen* = *wēngen* (wenden), *scheinen* = *schēngen* (schenden), *kijnt* = *kingt* (kind), *wijnt* = *wīngt* (wind), *eint* = *ēngt* (eind).

In de uitspraak sommiger plaatsen valt in *ein* en *öin* de *i* uit

¹⁾ Vroeger hoorde men in woorden, wier *ui* uit oorspr. lange *û* ontstaan is, den tweeklank *ou* of *öou*, b. v. *hous* (huis), *out* (uit). Dit bestaat in Uden nog gedeeltelijk, in Zeeland zijn voor eenige jaren de laatste sporen er van verdwenen.

Merkwaardig is 't in het Westen gebruikte woord *uister* (unster) wegens de uitstooting der *n* met klinkerverlenging.

en wordt de eerste klinker verlengd: *rèèn, klèèn, mènèn, pönen, wènen, (wenden), schènen (schenden), èènt (eind)*.

ÔÔI, OEI.

40. De *ôô* in *ôôï* is kort, b.v.: *kôôï, hôôï, gôôïen*. Alleen lang in *môôï* en in die woorden, wier *i* (*j*) uit *d* ontstaan is: *rôôï* (roode, vr. en mv.), *nôôï* (noode). Zie *O. Volkst.* bl. 85. In eenige dezer heeft klankwijziging plaats, als: *bléûï, snéûï*. Zie § 30.

Oei komt voor in *kôei*, meerv. van *kóuw* (koe). Verder in *blôeïen* (bloeden), *rôeïen, vlôeïen* enz. De *oe* is steeds kort.

AU, OU.

41. In beide tweeklanken is de eerste klinker kort (*au*, spr. *aw*. *ou*) of lang (*aaü, õu*).

42. **Au** beantwoordt:

1e. aan ndl. *ou*, dat uit *al* ontstaan is, b. v.: *aut* (oud), *zaut* (zout), *aaü* (oude, vr. en mv.), *aaüwer* (ouderdom), *kaau* (koud, koude), *vaauwen* (vouwen).

2e. in enkele woorden aan ndl. *auw*: *gaauw, snaauwen, naauw. maauwen* (miauwen).

43. **Ou** beantwoordt:

1e. aan ndl. *ou* uit *ol*: *hout, gout, schouwer*.

2e. aan ndl. *ou* of *auw* uit *aw*, b.v.: *vrouw, krouw, touwen* (druk bezig zijn), *strouwen* (strooien), *douw* (dauw), *blouw*, (blauw), *pouw* (pauw), *klouw* (klauw), *wörschouwen*.

3e. aan ndl. *ou* of *uw* uit *û, iu*, b.v.: *bouwen, trouw, rouw; ou* (u of uw), *rouw* (ruw), *spouwen* (spuwen). Zie *O. Volkst.* bl. 91, 92.

ÊÛW, IEUW.

44. **Êûw** (steeds met korte *êû*) beantwoordt aan ndl. *eeuw*. Zie § 30.

ieuw (met korte *ie*) komt voor in *hieuw* van *houwen* en *kieuw*. *Nieuw* luidt *nîi*.

In 't Westen zegt men *lêeuw, snêeuw*, met *êê* (zie bl. 85) en *nieuw*.

Medeklinkers.

45. De ontploffingen *b* en *d* verharden als sluitletters tot *p* en *t*; de schuringen *g* (*ch*), *v* (*f*) en *z* (*s*) zijn als sluitletters *hard* na een korten klinker, *zwerend* na een langen klinker en als er geen letter onmiddelijk op volgt, *zacht* wanneer zij onmiddelijk door een

klinker of door eene *b* of *d* gevolgd worden. Ik zie daarom geen reden om ten opzichte der schuringen van de ndl. spelling af te wijken, daar eene zuiver phonetische spelling onmogelijk is.

46. De **b** staat voor *m* in *bekanderen* (malkander); voor *w* in *bè* (wel, tusschenw.), in *Sliedrecht bel* (*Taal- en Letterb* V, 192).

47. **D** tusschen twee klinkers gaat over in *j*, b.v.: *laojen* (laden), *dōjer* (doder, door); na afval van den uitgang *e* blijft deze *j* (*i*), b.v.: *booi* (bode), *nōōi* (noode). Na een tweeklank en vóór volgen-den klinker valt de *d* uit: *schōuwer* (schouder), *snēien* (snijden) ¹). Is de voorafgaande klinker eene volk. *e*, dan worden beide letter-grepen tot eene samengetrokken: *veer* (veder), *kléér* (kleederen), *keel* (kedel, kiel), *mēe* (mede). Het voorzetsel *mēe* (met) is niet door samentrekking, maar door afkapping der *t(d)* ontstaan. Zie § 55.

Onderscheid in uitspraak tusschen oorspronkelijke *d* en *d* uit *th* bestaat niet.

48. De **f** staat voor ndl. *v* in *fink*, *floer*, *fļermuis*, *flier*.

49. Over **h** zie *O. V.* bl. 91.

50. De **j** wordt gemist in *ēuken*, ndl. *jeuken*.

51. De keel-neusklank *ng* wordt als sluitletter na korten klinker versterkt met **k**: *jonk*, *rink*. Niet na langen klinker, dus: *ik sprīng*, *zīng*, maar: *ik spronk*, *zonk* ²).

De *k* in *ruk* (rug), *rok* (rogge), nog van oudere lieden gehoord, is ten naastebij verdwenen.

52. De **n** van den uitgang *en* wordt zelden anders gehoord dan wanneer er onmiddelijk een klinker of eene *b*, *d*, *h*, *r* of *t* op volgt. Wanneer ik dus schrijf *perex*, *vūutjex*, *stōkskex*, is dit betrekkelijk onjuist: 't ligt aan 't volgende woord, of de *n* gehoord zal worden of niet. In een doorlopend stuk prosa zou ik anders schrijven.

In den verl. tijd der zwakke ww. hebben de 1e en 3e persoon enkelvoud zoowel eene *n* als die van 't meervoud: *ik*, *hij stōokten* zoowel als *wij*, *zij stōokten*. Dit schijnt een zeer oude eigenaardigheid te zijn (zie BECK. VINCKERS, *Taal en Taalst.* I, 162); zoo oud ten minste, dat zij reeds bestond, toen de *n* nog steeds hoorbaar was. Hoe komen anders de vormen *ik*, *hij lēen*, *zēen*, *dēen* (legde, zegde, dede) aan hunne *n*? (Zie bl. 23).

¹) Alleen in de woorden *vāder* (*vāoder*) en *mōeder* (*mōder*) is de *d* behouden. De daarneven staande vormen *vāojer* en *mōejer*, *mōjer* zijn plat en minachting uitdrukkend.

²) *Ik sprīng*, *zīng* staat voor *springe*, *zinge*; het afkappen eener slot-*e* (zie *O. V.* bl. 20) maakt den stamklinker lang.

Wanneer men in samenstellingen verbindingsletters gebruikt, bezigt men steeds *en* (nooit *e*), indien het tweede lid met een klinker of met *b*, *d*, *h*, *r* of *t* aanvangt, onverschillig of het eerste lid als enkel- of meervoud is op te vatten; dus, b.v. *zonnenopgang*. — Dit ter beantwoording der vraag van Prof. COSIJN in *Noord en Zuid* IV, bl. 222, voor zoo ver N.-Brabant betreft.

53. De *r* heeft steeds als beginletter, onverschillig of zij oorspronkelijk door *h* werd voorafgegaan of niet, den suizenden klank, waarover bl. 90 is gesproken. Als tusschen- en sluitletter alleen in de daar genoemde woorden, bij welke nog *spaarrrz* (*sparre*) te voegen is. Alleen in 't laatste geval schrijf ik **rz**.

54. In *sch* is de *ch* als tusschen- of sluitletter stom: *vleēs*, *tussen*. Aan 't begin van den woordstam luidt *sch* in Uden *sk skrijven*, *skip*.

55. De *t* is als sluitletter in eenige woorden afgekapt, nl. in den 3en pers. enk. teg. tijd der volgende ww.: *dōen*, *sloon* (slaan), *goon* (gaan), *zeggen* en *leggen* (of *liggen*). Deze luidt: hij *dū*, *slēē* (*slēū*), *gēē*, *zēē* en *lēē*¹⁾. Bij volgenden klinker komt de *t* voor den dag, b.v.: *hij du-t-em niks*, en een volgende zachte medeklinker wordt er door verhard, b.v.: *hij lēē chōet* (hij ligt goed). Van de deelw. *gezēē* (gezegd) en *gelēē* (gelegd) en van *nēē* en *mēē* (met) is eveneens eene *t* (*d*) afgekapt. Zij verschijnt wel niet vóór een volgenden klinker, maar verhardt toch een volgenden zachten medeklinker, b.v.: *nīē feul* (niet veel), *mēē fuur* (met vuur). Hierdoor is het voorzetsel *mēē* kennelijk van 't bijwoord *mēē* (§ 47) onderscheiden. — De *t* (*d*) komt voor in de uitdrukking *mēēdēēnen* (meteen).

56. De *w* wordt *v* vóór eene *r*, b.v.: *vrat* (*wrat*), *vrēēt* (streng), *vringen* (wringen). Zij is uitgevallen in *ert* (erwt), *koot* (kwaad), *daolen* (ijlhoofdig zijn; daarnaast *dolen*, *errare*). Zij ontstond uit *b* in *wēēs* (tot, hd. *bis*). Zij blijft in *verw*, waar het ndl. (althans de spelling) eene *f* heeft; doch is *f* geworden is *gerfkamer* (= *sacristie*).

¹⁾ *Hij lēē* beteekent zoowel *hij ligt* als *hij legt*; overigens worden de ww. *liggen* en *leggen*, gelijk ook *kennen* en *kunnen*, streng uit elkander gehouden.